

Simya, kimyadan önce yüzyıllar boyunca varolan bilim öncesi kimyadır. Sihirle karışıktır ve en büyük hedefi değersiz maddelerden altın üretmek olmuş ve tabii ki başaramamıştır. Kimyanın kurucusu Lavosier ile simya ortadan kalktıktan sonra bu kelime kavranması zor ya da zor işler için kullanılır oldu.

Sürgünlükle ilgili epeyce konuyu bildiğimi düşünürdüm ama eksik olduğumu da bilirdim. Sürekli araştırmalarla gelişen bir alan olmasının yanı sıra diyelim 50 yıl öncesinin sürgünlüğüyle bugünkü birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıkta en önemli faktör sürgünün geldiği ülkeden kopmaması ve hatta ne kopması bedenen bambaşka bir ülkede ruhen ise neredeyse tümüyle gelmiş olduğu yerde yaşıyor olmasıdır. İnternet, Facebook, uydu telefonları ve televizyonlar ya da başka bir deyişle 1990'larda başlayan iletişim devrimi bunu sağlamış durumdadır.

Bir başka önemli konu ise ister sürgün deyin isterse çalışmak için başka ülkeye gitmiş göçmen deyin, bunların önemi eskisiyle karşılaştırılamayacak kadar artmıştır. Bazı Afrika ülkelerinin bütçeleri genellikle Avrupa ülkelerinde çalışan göçmenlerin ülkedeki yakınlarına gönderdikleri dövizlerle denkleşiyor. 1982'de benzer bir durum bizim için de söz konusuydu. Sadece Almanya'daki işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri yıllık döviz miktarı, ülkenin ihracatıyla kazanılan dövize neredeyse eşitti.

Kürt kimliğinin dünya çapında oluşmasında Belçika'dan yayın yapan Kürt televizyonlarının büyük etkisi bulunuyor.

Yazının asıl konusu bu değil...

20. yüzyılın önde gelen sürgünlük olayı Nazi Almanyası kaynaklıdır. Yahudi kökenli olan ve olmayan çok sayıda kişi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Bunlar arasında yazarlar, öğretim üyeleri ve sanatçılar da vardı.

Bu bilim insanlarının bir bölümünün Türkiye'ye gelip üniversiteleri kurduklarını biliyoruz. Yazının konusu kim, nerede, ne yaptı değil, sürgünlükle ilgili son araştırmalardır.

Exil ohne Rückkehr (Dönüşü Olmayan Sürgün) böyle bir araştırma kitabı ve daha başlar başlamaz şaşırdım. Kütüphaneden hemen Die Alchemie des Exils (Sürgünün Sımyası) kitabını da ısmarladım, yarın alırım.

Değişik araştırmacıların yazılarından oluşan kitaptaki ana belirleme şöyle: bugüne kadar sürgünle ilgili araştırmalarda konunun acı tarafı üzerinde durulmuştur. İnsanların ülkelerini terk etmek zorunda kalması, bunun getirdiği zorluklar, kimlik kaybı, yaşanan sıkıntılar, yeni ülkeye ve yeni bir dile adapte olamamak gibi konular öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra sürgünü fırsata çevirenler de vardır. Bunların bir bölümü gittikleri ülkeyle bütünleşip üretimlerini orada sürdürmüştür, bir bölümü ise ülkelere yönelik olarak mücadeleyi sürdürmelerinin yanı sıra yaşadıkları yerin iç politikasıyla da ilgilenmişler ve burada da üretmişlerdir.

Bu konuda çok sayıda örnek bulunuyor. Frankfurt Okulu'ndan Adorno ve Horkheimer en bilinenidir. 20. yüzyılda felsefenin önemli kitaplarından Aydınlanmanın Diyalektiği ABD sürgününde (New York) yazılmıştır.

Hiç bilmediğim başka örnek ise tanınmış bir yazar, Anna Seghers.

Yahudi kökenli Seghers Nazilerin iktidara gelmesi üzerine önce Fransa'ya gider. İyi Fransızca ve İngilizce bildiği için ve ek olarak da iki ülkenin kültürleri benzediği için burada yabancılık çekmez. Nazilerin Fransa'yı işgali üzerine buradan Meksika'ya gider. Çok değişik olan bu ülkede önce kültür şoku yaşar ama kısa sürede İspanyolca'yı öğrenir. Üretmeyi sürdürür. Romanlarında sürgünü ve sürgün yolunu anlatır.

Savaşın bitmesinden sonra Seghers geri döner ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne yerleşir. Kendisini dönmüş olarak kabul etmez ve daima Meksika ile DAC arasında yaşar. "Ahlak çöküntüsü içindeki bir ülkeye döndüğünü" düşünür.

Normal, Nazi rejimi iç direniş sonucu değil savaşta yenilmesi ve işgal edilmesi sonucu yıkılır.

Kızıl Ordu'nun işgal bölgesindekiler sosyalist olurlar ama kısa süre öncesine kadar önemli bölümü Nazi partisi üyesidir. Benzer çürüme Batı'da da vardır.

68'den Ne Kaldı? kitabında Batı Almanya'da Nazi geçmişin 1968 hareketiyle yıkılmasını anlatmışım. Batı Almanya'nın bu geçmişin ağır kültürel yükünden kurtulması uzun sürdü ve 68 hareketi bunun başlangıcıdır.

“Sürgün dönemez” belirlemesi buradan çıkar. Burada sorun ülkeye geri dönüp dönmek değildir. Bulduğunuz ülke ve o ülkenin insanı, bıraktığınız ülke ve insan değildir; ek olarak o ülkeden giden sizle gelen siz de farklı insanlarsınızdır. Bu nedenle eski anılarınız olan, eskiden sizin için çok değerli olan bazı yerler ve olaylar artık anlamsız gelir. Onlara yakınlık hissedemezsiniz.

Bu duyguyu başka bir bağlamda **Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok** romanında Remarque güzel işler. Cepheden izinli gelen genç evdeki eski odasında oturur ve eşyalar ona anlamsız gelir, o artık başka birisidir. Savaş onda büyük bir değişim yaratmıştır.

Sürgünün simyası kitabını daha okumadım ama konu budur: sürgünü fırsata çevirebilmek, sürgünün bilinen ruhi sıkıntılarını yaşamamak, sürgünde kendini artırmak...

Konuyla ilgili eski yazılarımı okuyanlar bilir; sürekli olarak kişinin yaşadığı yeni ülkeye ait tarihi olmalıdır belirlemesi yaparım. Kendinizi anlatırken Türkiye'deki geçmişinizin üzerine gelecek ve oldukça önemli olan bir tarih... Yıllardır bu tarihi yapabildiğim duygusuna sahiptim ve bu nedenle de başka bir ülkenin sürgünlük tarihiyle ilgili araştırma beni fazlasıyla memnun etti.

Bizde de bu aşamaya gelinecektir, belki yıllar sonra ama gelinecektir...

Sürgünün simyasında kendinizi bulabilmeniz için ilk yapılacak iş, sosyalist hareketin bu konuda ne düşündüğüne aldırış etmemektir. Bu düşünceyle –ki halen eskisi kadar olmasa bile sürmektedir- 1981 başlarında Suriye'de iken tanışmışım. “Avrupa insanı yozlaştırır” olarak ifade edilebilecek bu görüş bence tümüyle yanlıştı. Yozlaşan her yerde yozlaşıyordu ve sanki Türkiye'de bol miktarda örnek yok muydu?

Birkaç yıl sonra bu görüşteki kişilerin önemli bölümü Suriye'den ayrılıp Avrupa ülkelerine gelecekti. Orada yapacak işleri yoktu ve bunalım içindeydiler, bir bölümü için bu bunalım geldikleri yeni yerde de sürdü.

Haziran 1981'de Paris'e geldikten sadece yedi ay sonra Fransız basınında, televizyonlarında, Hürriyet gazetesinde ön planda yer alan ev işgalleri eylemini yaptık. (Bkz. **Paris Ev İşgalleri** kitabı). 12 Eylül'ün azgın günleriydi ve 1982 başında yapılan bu işgal eylemi özellikle kendi insanımız için müthiş bir moral kaynağı oldu.

Tartışmayacaksın, yapacaksın... Avrupa'da bir şey yapılamamış, öyle mi?

Arkasından Almanya ve 27 yıl süren Yazın Dergisi deneyimi geldi. Bu dergi tarihsel bir iş yaptı. Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan çok sayıda yazar ve aydın burada kendini ifade edebildi. Müthiş bir boşluğu iyi gördüm ve bir bölüm arkadaşın da desteğiyle bunu iyi doldurduk. Dergi 1991-2001 yılları arasında Türkiye'de de yayınlanacaktı.

Paris'e geldiğimde bir Engin isem şimdi en az üç oldum... Eski arkadaşlarıma, zamanımın geçtiği ve benim için bir zamanlar önemli olan yerlere eski yakınlığı duyamıyorum. Onlar değişti ve ben de değiştim. Sürgünün simyasını ben de kendime göre yaptım. İngilizceyi zaten biliyordum, Almanca da öğrendim, biraz da Fransızcam var. Birisi Almanca 16 kitap yazdım ve Türkçelerin ilk ikisi hariç tamamı ülkede basıldı. ODTÜ'den sonra bir üniversite daha bitirdim, üçüncüsünü de bitirmek üzereyim.

Türk ve Kürt insanının Avrupa deneyimi başka sürgünlüklere hiç benzemez çünkü onlar bir Türkiye'den çıkıp başkasına geldiler. Geldikleri ülkede daha önce gelmiş, yerleşmiş ve bir bölümü politik çok sayıda Türkiyeli işçi bulunuyordu. Bu hem büyük bir avantajdı hem de dezavantaj... Hiç yalnızlık çekmediler ve çoğu yaşadığı ülkenin dilini öğrenemedi. 20-25 yıldır yaşadıkları ülkede o ülkenin dilinde gazete okuyamazlar. Yaşadıkları yerin politikasıyla ilgilenmeye çok geç başladılar...

Yahu ne günler yaşadık...

Çok sayıda siyasi insanın dil öğrenmeye karşı çıkmasını anlayabilir misiniz?

Komik gibi görünüyor ama böyleydi.

“Dil öğrenenlerin geriye dönmeye niyeti yoktur!”

Böyle saçma belirleme mi olur? İngilizce, Fransızca ya da Almanca öğrenmek gerektiğinde dönmeye nasıl engel olabilir? Önemli bir dili öğrenmenin nasıl zararı olabilir?

Bir gün döneceğiz, burada devrimcilik yapılmaz söylemiyle yıllar geçti ve bu arkadaşlar 15-20 yıl sonra çürüdüklerini fark edeceklerdi. Hem dönmenin şartlarını bulamadılar ve hem de yaşadıkları ülkede pek bir şey yapmadılar, kendilerini de hiç geliştirmediler.

Değişik örgütlerde sorumlu düzeyde çalıştım ve kolay olduğunu sanmayın, büyük kavgalarla yolumuzu açabildik.

Klasik belirlemeyi herkes yapıyordu: Türkiye’deki sosyalist hareketle dayanışma (öncelikle örgütle dayanışma anlayın) ve bulunduğumuz ülkede göçmen hareketi ve sınıf mücadelesinde yer almak... Marifet belirleme yapmakta değil, bunu hayata geçirebilmektedir. Bunun için kadro, zaman ve ekonomik olanak ayırmazsan; sadece konuşursun ve fazla bir şey yapamazsın. “Bütün imkanlar Türkiye’ye yönelmelidir” anlayışı gerçekte bir şey yapmamanın gerekçesiydi.

Yazın Dergisi ile ilgili olarak bile az mı sorun yaşadınız?

Açılıp kapanan bir sürü dergi yayınlanıyordu ve bunun da onlar gibi olacağı düşünülüyordu. “Hiçbir geleceğiniz yok” belirlemesini az mı duydum? İlk kuşak zaten okumuyordu, ikinci kuşak Almanya ile Türkiye arasındaydı ve üçüncü kuşak ise Alman olacaktı. Bu durumda Türkçe bir kültür dergisinin anlamı da bulunmuyordu.

Mantıklı bir görüş gibi görünüyordu ama açık ihtiyaç vardı ve bu nedenle yapmamız gerekiyordu.

Kimse 1990'lı yıllardaki büyük iletişim devrimini düşünemediği için Türkçe ile bağın kesilmeyeceğini de göremedi.

Şimdi yavaştan da olsa sular duruluyor, eski anlamsız karşı çıkışlar bitmemiş olsa bile yumuşuyor ve arkasına bakan çok sayıda arkadaş orada büyük oranda boşluk görüyor... Yıllar boş geçmiş...

Acı bir durum tabii...

Bu nedenle çok kişi devrimci geçmişini anlatırken Türkiye'dekine fazlasıyla büyük önem verir ve bu geçmiş 1980 veya 1982 denildi mi sona erer. Ya da isterseniz 1990 deyin...

Sonra ne oldu; sonrası boştur ya da anlatılmaya değecek bir şey yoktur, kayda değer bir tarih yoktur.

İlginç olan Almanya gibi sürgünlük araştırmasının oldukça gelişmiş olduğu bir ülkede bile sürgünün simyası ya da sürgünü fırsata çevirebilenler konusuna ancak 50 yıl sonra gelinebilmiş olmasıdır.

Sürgünün acı tarafı her şeyi burada bile örtmüştü...